

Stosowanie art. 577 KPC w sprawach dotyczących uprowadzenia dziecka za granicę

► dr Jakub Pawliczak¹

Spory toczące się na podstawie Konwencji haskiej z 1980 r.² dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (dalej: sprawy haskie) należą do najbardziej zacieklej. Rodzice skłonni są korzystać ze wszelkich możliwych środków, aby przeferosować swoje stanowisko. Procedury, które nie przewidują odpowiednich barier przed ich nadużywaniem, prowadzą do przedłużenia postępowania. Jest to niekorzystne dla pozostającego w stanie niepewności dziecka, a także może rodzic odpowiedzialność państwa za naruszenie prawa rodziców i dziecka do poszanowania życia rodzinnego (art. 8 EKPCz³). Na mocy ustawy zmieniającej z 26.1.2018 r.⁴, którą dokonano reformy postępowania w sprawach haskich, wprowadzono art. 598⁵ § 5 KPC. Przepis ten miał na celu wyłączenie stosowania w tych sprawach art. 577 KPC, który przewiduje możliwość zmiany prawomocnego orzeczenia, jeżeli wymaga tego dobro dziecka. Zakres tego wyłączenia nie jest jasny. Wymaga pogłębionej analizy z uwzględnieniem najnowszego orzecznictwa Sądu Najwyższego.

Przebieg prac legislacyjnych

Celem ustawy zmieniającej z 26.1.2018 r. było dokonanie kompleksowej reformy postępowania w sprawach haskich. Miała ona doprowadzić do zapewnienia wyższej jakości orzecznictwa w tych sprawach oraz przyspieszenia ich rozpoznawania⁶. Rozstrzygnięcie transgranicznych sporów o nakazanie powrotu bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych dzieci pozostawiono w ramach postępowania nieprocesowego w sprawach „o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką” (art. 598¹–598¹⁴ KPC). Do KPC dodano jednak

liczne przepisy szczególne, które znajdują zastosowanie tylko w sprawach haskich⁶.

Propozycja reformy postępowania w sprawach haskich, przedstawiona w rządowym procesie legislacyjnym 12.1.2017 r.⁷, od początku przewidywała **wyłączenie stosowania** w nich art. 577 KPC. Zapewnić miał to **nowy art. 598⁵ § 5 KPC**. Rozwiązanie to nie było szeroko komentowane. Zostało pozytywnie zaopiniowane przez Radę Legislacyjną przy Prezesie Rady Ministrów oraz Naczelną Radę Adwokacką⁸. Przeciwno wyłączeniu stosowania art. 577 KPC opowiedział się jedynie Rzecznik Praw Dziecka. Dnia 29.8.2017 r. Rada Ministrów przyjęła projekt ustawy reformującej postępowanie w sprawach haskich, który został złożony w Sejmie⁹. Proponowany art. 598⁵ § 5 KPC miał identyczną treść, jak w pierwotnym przedłożeniu rządowym. Projektodawcy wskazali, że należy wyłączyć stosowanie art. 577 KPC w sprawach prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej, „aby nie była możliwa ponowna ingerencja sądu w treść orzeczenia stosownie do zmiany okoliczności, gdyż to orzeczenie nie dotyczy statusu dziecka z punktu widzenia wykonywania władzy rodzicielskiej, lecz służy przywróceniu uprzedniego stanu. Stosowanie tego przepisu nie jest więc uzasadnione celami tej konwencji. Ponadto po wydaniu prawomocnego orzeczenia, w praktyce wyłączone będzie w tych sprawach jurysdykcja polskiego sądu”¹⁰.

W czasie gdy rządowy projekt ustawy został złożony w Sejmie (wrzesień 2017 r.), w orzecznictwie¹¹ oraz w literaturze¹² sygnalizowano występowanie **rozbieżności co do dopuszczalności stosowania art. 577 KPC w sprawach haskich**. W opracowanej w toku rządowego procesu legislacyjnego opinii Rady Legislacyjnej z 17.3.2017 r.¹³ trafnie wskazano, że zasadne jest ich rozstrzygnięcie przez ustawodawcę. Niemniej 2 miesiące po złożeniu projektu ustawy to zagadnienie prawne rozstrzygnął Sąd Najwyższy. W **uchwale z 22.11.2017 r., III CZP 78/17¹⁴**, SN – w obowiązującym wówczas stanie prawnym – stwierdził, że **art. 577 KPC ma zastosowanie do postanowień zarządzających wydanie dziecka na podstawie Konwencji haskiej**. Sąd Najwyższy podkreślił, że **brak jest regulacji, która wyłączałaby stosowanie tego przepi-**

¹ Autor jest adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego WPIA Uniwersytetu Warszawskiego; ORCID: 0000-0002-2059-6775.

² Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528 ze zm.; dalej jako: Konwencja haska.

³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Dz.U. z 1995 r. Nr 36, poz. 176 ze zm.; dalej jako: EKPCz.

⁴ Ustawa z 26.1.2018 r. o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych, Dz.U. z 2018 r. poz. 416; dalej jako: ustawa zmieniająca z 26.1.2018 r.

⁵ Zob. m.in. K. Bagan-Kurluta, Dobro dziecka w sprawach o uprowadzenie dziecka za granicę. Zmiany w prawie i ich spodziewane skutki, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” Nr 25/2019, s. 13–25; J. Pawliczak, Reformed Polish court proceedings for the return of a child under the 1980 Hague Convention in the light of the Brussels IIb Regulation, „Journal of Private International Law” Nr 3(17)/2021, s. 561–563.

⁶ Zob. m.in. M. Wach-Pawliczak, J. Pawliczak [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. P. Rylskiego, Legalis 2021, kom. do art. 598¹, Nb 15–17; J. Kluzka, Nowelizacja krajowych przepisów dotyczących wykonywania Konwencji haskiej, „Ius Novum” Nr 3/2020, s. 196–200.

⁷ Przebieg rządowego procesu legislacyjnego, wraz ze stanowiskami i opiniami w nim przedstawionymi, udokumentowany jest na stronie Rządowego Centrum Legislacji: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12294058> (dostęp: 5.12.2022 r.).

⁸ *Ibidem*.

⁹ Druk nr 1827 z 11.9.2017 r., Sejm RP VIII kadencji.

¹⁰ *Ibidem*, s. 28 uzasadnienia.

¹¹ Zob. postanowienie SN z 13.3.2015 r., III CZP 3/15, Legalis oraz postanowienie SN z 27.4.2017 r., II CNP 67/17, niepubl.

¹² Zob. m.in. G. Jędrejek, Zmiana postanowienia zarządzającego powrót dziecka wydanego na podstawie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, MoP Nr 20/2015, s. 1077–1084.

¹³ Opinia ta została opublikowana w „Przeglądzie Legislacyjnym” Nr 1/2019, s. 117–139.

¹⁴ Legalis.

su w sprawach haskich. Zwrócił również uwagę na nadrzędność zasady dobra dziecka nad postulatami szybkości postępowania. W uchwale wyjaśniono, że względy celowościowe przemawiają za stanowiskiem o **zachowaniu jurysdykcji przez sąd, który wydał orzeczenie, na potrzeby jego zmiany**¹⁵. Wydanie tej uchwały nie miało jednak wpływu na los reformy postępowania w sprawach haskich. Zaproponowany przez Radę Ministrów art. 598⁵ § 2 i 5 KPC został przyjęty przez Sejm zgodnie z rządowym projektem.

Po wejściu w życie reformy okazało się, że poważne **wątpliwości budzi zakres wyłączenia stosowania art. 577 KPC**. Charakterystyczne jest, że na żadnym etapie postępowania legislacyjnego, tak w ramach procesu rządowego, jak i parlamentarnego, nie była poruszona przez projektodawców ani inne organizacje kwestia, czy wyłączenie to ma obejmować wszelkie postanowienia wydawane w sprawach haskich (tj. zarówno w fazie rozpoznawczej, jak i wykonawczej postępowania), czy też postanowienia w przedmiocie nakazania powrotu dziecka za granicę, a może jedynie postanowienie zarządzające powrót dziecka, a już nie oddalające wniosek. Zagadnienie to ma istotne znaczenie praktyczne. Jego rozstrzygnięcie wymaga dokonania kompleksowej wykładni odpowiednich przepisów, która powinna obejmować oddziaływanie prawa unijnego oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Analiza omawianego zagadnienia wymaga także uwzględnienia oraz rozwinięcia prawidłowego stanowiska SN przedstawionego w **postanowieniach z 17.3.2021 r., I CSKP 38/21**¹⁶ oraz z **30.6.2021 r., I CSKP 365/21**¹⁷. Sąd Najwyższy przyjął, że **wyłączenie stosowania art. 577 KPC odnosi się do postanowienia w przedmiocie nakazania powrotu dziecka za granicę**.

Wykładnia językowo-logiczna

Artykuł 598⁵ § 5 KPC stanowi, że: „W sprawach, o których mowa w § 2, przepisu art. 577 nie stosuje się”. Tym samym odpowiedzi na pytanie, w jakich „sprawach” następuje to wyłączenie, należy w pierwszej kolejności poszukiwać w treści **art. 598⁵ § 2 KPC**. Przepis ten przewiduje, że: „w postanowieniu o odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką w sprawie prowadzonej na podstawie konwencji haskiej z 1980 r. sąd nakazuje zobowiązanemu zapewnić powrót tej osoby (...)”. Artykuł 598⁵ § 2 KPC zawiera słowo „sprawa” i odnosi je do **postępowania „prowadzonego na podstawie konwencji haskiej z 1980 r.”**. W konsekwencji w tym zakresie nie można zgodzić się ze stanowiskiem SN wyrażonym w postanowieniu z 30.6.2021 r., I CSKP 365/21, że

„art. 598⁵ § 2 KPC nie wymienia wprost konkretnej kategorii spraw”. Wskazuje on bowiem ogólnie na sprawy haskie. Sugerować to może, że art. 577 KPC znajduje zastosowanie do wszelkich postanowień wydawanych w tych sprawach.

Należy jednak zauważyć, że art. 598⁵ § 2 KPC nie koncentruje się na określonej kategorii spraw jako takiej, jak np. art. 598² § 1 KPC. Artykuł 598⁵ § 2, tak jak § 3 i 4 tego przepisu, **reguluje treści wydanego w sprawie haskiej postanowienia o nakazaniu powrotu dziecka**. Co więcej, przepis ten posługuje się pojęciem sprawy w **liczbie pojedynczej** („w sprawie prowadzonej”), a nie mnogiej, tak jak w art. 598⁵ § 5 KPC („w sprawach, o których mowa”). Ponadto konstrukcja normatywna art. 598⁵ § 5 KPC wskazuje, że regulacja ta ma charakter **wyjątku od zasady**. Przepis ten **nie powinien być wykładany rozszerzająco**. Tymczasem w razie przyjęcia, że stosowanie art. 577 KPC jest wyłączone ogólnie w sprawach haskich, można byłoby bronić poglądu, że dotyczy to wszelkich postanowień wydanych w tych sprawach, w tym postanowień o charakterze proceduralnym. Takie rozwiązanie byłoby oczywiście nieracjonalne. Na tle art. 598²¹ KPC, który wyłącza stosowanie art. 577 KPC w sprawach dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, wskazuje się, że wyłączenie to z pewnością nie obejmuje postanowień dotyczących przebiegu postępowania (tzw. postanowień formalnych, proceduralnych)¹⁸.

Nie ma też wystarczających podstaw językowo-logicznych, żeby stosowanie art. 577 KPC „w sprawach, o których mowa w art. 598⁵ § 2” KPC ograniczyć jedynie do wydanych w sprawach haskich postanowień nakazujących powrót dziecka za granicę, a przepis ten mógłby być stosowany do postanowień o oddaleniu wniosku w tych sprawach. Taka wykładnia wymagałaby posłużenia się w art. 598⁵ § 5 KPC odesłaniem do „**postanowienia**” (a nie „spraw”), o którym mowa w art. 598⁵ § 2 KPC. Skoro ustawodawca konstruując odesłania do art. 598⁵ § 2 KPC posłużył się w sąsiadujących ze sobą paragrafach odrębnym nazewnictwem (w art. 598⁵ § 5 KPC pojęciem „spraw”, a w art. 598⁵ § 4 KPC pojęciem „postanowienia”), to **nie należy odesłań tych rozumieć tak samo**. W innych przepisach KPC wyłączających stosowanie art. 577 KPC ustawodawca rozróżnił sytuacje, w których ma to nastąpić w odniesieniu do określonego rodzaju postanowienia (art. 561 § 1, art. 583, 584 i 593 KPC), czy też określonego rodzaju spraw (art. 598²¹ KPC).

Z powyższych względów podzielić należy stanowisko SN przedstawione w postanowieniu z 30.6.2021 r., I CSKP 365/21, że **wykładnia językowa nie daje jednoznacznych rezultatów co do zakresu wyłączenia art. 577 KPC w sprawach haskich**.

¹⁵ Por. trafne uwagi polemiczne w tej kwestii: Z. Kubicka-Grupa, Zmiana prawomocnego orzeczenia zarządzającego powrót dziecka wydanego na podstawie postanowienia konwencji haskiej o cywilnych aspektach uprowadzenia dziecka za granicę. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 22.11.2017 r., III CZP 78/17, PPC Nr 3/2018, s. 395–397.

¹⁶ OSNC Nr 9/2021, poz. 60.

¹⁷ Legalis. W postanowieniu tym SN odniósł się również do ważnych zagadnień intertemporalnych związanych z wyłączeniem stosowania art. 577 KPC w sprawach haskich. Problematyka ta wykracza poza ograniczone ramy opracowania. Zob. także K. Bagan-Kurluta, *op. cit.*, s. 22–23.

¹⁸ Zob. m.in. J. Bodio [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I, pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2017, kom. do art. 598²¹, Nb 2; J. Jagiela [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. III, pod red. A. Marciniaka, Warszawa 2020, kom. do art. 598²¹, Nb 2; P. Prus [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. II, pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2021, kom. do art. 598²¹, Nb 2.

Argumenty o charakterze systemowym

Sprawy haskie rozpoznawane są w ramach **postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką**. W orzecznictwie wskazuje się, że postępowanie to składa się z **dwóch faz (stadiów)**¹⁹. Po pierwsze, **fazy rozpoznawczej**, regulowanej przez art. 598¹–598^{5a} KPC. Polega ona na ustaleniu, czy należy nakazać zapewnienie powrotu dziecka za granicę. W ramach tych przepisów umiejscowiona została regulacja wyłączająca stosowanie art. 577 KPC. Po drugie, **fazy wykonawczej (realizacyjnej)**, normowanej przez art. 598⁶–598¹³ KPC. Może zostać ona zainicjowana, jeżeli obowiązek zapewnienia powrotu dziecka za granicę nie został wykonany. Wówczas sąd, na wniosek uprawnionego, zleca kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie dziecka (art. 598⁶ KPC). Obie fazy tego postępowania stanowią jednak **dwie oddzielne „sprawy” w znaczeniu „całości oddanej pod osąd”**²⁰. W obu przypadkach konieczne jest złożenie odrębnego wniosku w celu zainicjowania postępowania. W postanowieniu z 30.6.2021 r., I CSKP 365/21, SN trafnie wyjaśnił, że wyróżnienie dwóch faz postępowania w sprawie o odebranie dziecka nie zmienia tego, że **postępowanie wykonawcze „choć funkcjonalnie związane z postępowaniem, w którym wydano orzeczenie co do istoty sprawy, ma samodzielny charakter i nie jest nieodzownym elementem postępowania o odebranie osoby”**. Potwierdza to również praktyka sądowa, w której obie sprawy mają odmienne nazewnictwo i nadawane są im odrębne sygnatury²¹.

Z wyjątkiem art. 598¹ KPC, wszystkie **pozostałe regulacje umiejscowione w ramach postępowania rozpoznawczego o odebranie osoby, w tym art. 598², 598³ i 598⁴ KPC, znajdują zastosowanie tylko na tym etapie postępowania**²². Artykuł 598⁵ § 1, 2 i 4 KPC regulują treść wydawanego w fazie rozpoznawczej postanowienia o nakazaniu powrotu dziecka. Artykuł 598⁵ § 3 KPC posługuje się pojęciem postanowienia „w przedmiocie” odebrania osoby. W ten sposób wyraźnie objęto zakresem zastosowania tej regulacji wydawane w fazie rozpoznawczej postanowienia zarówno uwzględniające, jak i oddalające wnioski. Skoro niewątpliwie wszystkie pozostałe paragrafy (1–4) art. 598⁵ KPC znajdują zastosowanie do postanowień co do istoty sprawy wydawanych w fazie rozpoznawczej postępowania w sprawach haskich, to reguły wykładni systemowej przemawiają za tym, że tylko do takich postanowień ograniczone jest stosowanie również

art. 598⁵ § 5 KPC. Gdyby ustawodawca chciał, aby wyłączenie art. 577 KPC obejmowało oba etapy postępowania, to normę przewidującą taki skutek usytuowałby w innym miejscu (np. jako nowy art. 577¹ KPC wprowadzony na wzór art. 569¹ KPC).

Odmienne wnioski nie mogą wynikać z tego, że art. 598⁵ § 5 KPC odsyła ogólnie do „spraw”. Artykuł 598² § 1 i 2 KPC, tak jak analizowany art. 598⁵ § 5 KPC, znajduje zastosowanie **tylko w sprawach haskich**. Jakkolwiek ten pierwszy przepis ustanawia ogólny zakaz rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej „w czasie trwania postępowania (...) toczącego się na podstawie konwencji haskiej z 1980 r.”, to nie znajduje on zastosowania w toku całej sprawy haskiej, lecz tylko w ramach fazy rozpoznawczej. W **postanowieniu z 20.10.2010 r., III CZP 72/10**²³, SN stwierdził, że **„zakończenie postępowania w rozumieniu art. 598² § 2 KPC nie wymaga zakończenia jego fazy wykonawczej”**. Następuje z chwilą ukończenia fazy rozpoznawczej regulowanej przez art. 598¹–598⁵ KPC²⁴. Analogicznie wykladać należy art. 598⁵ § 5 KPC.

Na inny ważny aspekt systemowy przemawiający za ograniczeniem stosowania art. 598⁵ § 5 KPC do fazy rozpoznawczej postępowania w sprawach haskich trafnie uwagę zwrócił SN w postanowieniu z 17.3.2021 r., I CSKP 38/21. Sąd Najwyższy wskazał, że **sąd jest zobligowany do zapewnienia, aby postępowanie wykonawcze przebiegało w taki sposób, by dobro dziecka nie zostało naruszone, zwłaszcza by nie doznało ono krzywdy fizycznej lub moralnej**. Służy temu regulacja przewidziana w art. 598¹² § 2 KPC, która w razie zmiany okoliczności pozwala na **czasowe wstrzymanie wykonania orzeczenia**. Zarazem SN nie stracił z pola widzenia, że „w skrajnych i wyjątkowych przypadkach” okoliczności powstałe w związku z prowadzeniem postępowania wykonawczego, ze względu na swój „charakter i nasilenie”, mogą uzasadniać potrzebę rozważenia uchylenia uprzednio wydanego postanowienia o zleceniu kuratorowi odebrania dziecka. Sąd Najwyższy podkreślił, że „system prawny każdorazowo przewiduje rozwiązania, które umożliwiają – w wypadku wystąpienia już po wydaniu prawomocnego orzeczenia istotnych zmian okoliczności (*causa superveniens*) – podjęcie przez sąd stosownych działań, także wówczas, gdy orzeczeniu przysługuje atrybut wykonalności (por. np. art. 840 § 1 pkt 2 KPC, art. 840² KPC)”. Sąd Najwyższy stwierdził że „systemowo niespójne” byłoby „przyjęcie, że w związku z wyłączeniem w procedurze wydania dziecka na podstawie Konwencji haskiej – która ma na celu pełne i rzeczywiste, a nie formalne zabezpieczenie interesów dziecka – stosowania art. 577 KPC, taka możliwość została całkowicie i definitywnie wykluczona”. Do analogicznych wniosków prowadzi uwzględnienie **regulacji prawa unijnego**. W stosunkach między państwami członkowskimi Unii Europejskiej (z wyjątkiem Danii) uzupełnia Konwencję haską z 1980 r. rozporządze-

¹⁹ Zob. m.in. uchwałę SN z 9.2.2007 r., III CZP 156/06, OSNC Nr 1/2008, poz. 2 oraz uchwałę SN z 21.1.2022 r., III CZP 58/22, Legalis.

²⁰ Tak trafnie Z. Strus, M. Strus-Wolosz [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. III, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2021, kom. do art. 598¹, Nb 10.

²¹ Zob. M. Bialecki, Orzekanie w sprawach o wydanie dziecka w trybie Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze w dniu 25 października 1980 r., Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2021, s. 6–7; J. Pawliczak, Skarga kasacyjna w sprawach o nakazanie powrotu dziecka na podstawie konwencji haskiej z 1980 r., PPC Nr 2/2022, s. 322.

²² Zob. szerzej na ten temat: M. Wach-Pawliczak, J. Pawliczak [w:] Kodeks..., pod red. P. Rylskiego, op. cit., kom. do art. 598², Nb 13, kom. do art. 598³, Nb 4, kom. do art. 598⁴, Nb 2–3.

²³ OSNC Nr 5/2011, poz. 60.

²⁴ Tak również m.in. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2022, kom. do art. 598², Nb 10; J. Jagiela [w:] Kodeks..., pod red. A. Marciniaka, op. cit., kom. do art. 598², Nb 8.